

Błachowski, Aleksander

Tkactwo ludowe Mazowsza w literaturze etnograficznej

Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku 5, 5-8

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TKACTWO LUDOWE MAZOWSZA W LITERATURZE ETNOGRAFICZNEJ

Tkactwo jako dziedzina twórczości plastycznej wsi mazowieckiej zainteresowało etnografów dopiero po II wojnie światowej. Publikacje XIX wieczne wspominają o samodziłach jedynie w związku ze strojem. Charakterystyka tkanin odzieżowych bywa lakoniczna i ogranicza się do podania tworzywa oraz ogólnego określenia kolorystyki (np. *psstra*). Rzadziej barwy są wymienione konkretnie. Tkaniny o użytku gospodarczym lub dekoracyjnym omawia jedynie S. Ulanowska. Jest to unikalna informacja, niezwykle cenna. Niestety dotyczy wyłącznie jednej wsi Łukówiec na pograniczu mazowiecko-podlaskim. Opisujący, kilkanaście lat przed Ulanowską, kulturę ludu w Ziemi Czerskiej Kornel Kozłowski zauważa jedynie szorce w biało-niebieskie pasy, fartuchy do pasa i naramienne oraz wąskie pasy wełniane.

Ten brak zainteresowania ludową tkaniną wynika ze stosunku do artystycznej kultury ludu w XIX w. Po prostu nie dostrzegano wartości estetycznych w rękodziele wsi, odnotowywano je tylko jako przejaw materialnych warunków bytu. Oskar Kolberg poza szkicowym opisem, a właściwie skąpym objaśnieniem rysunków kilku strojów mazowieckich (od Służewa — Wilanowa, od Nadarzyna i Piaseczna, od Powsina, Łowicza, od Żelechowa i Łukowa, od Radzymina i Serocka) cytuje różnych autorów jako źródło i nie ustosunkowuje się do nich w ogóle. Cytaty te pochodzą z „Gazety Codziennej” (np. R. 1853 nr 213; R. 1860 nr 256), „Tygodnika Illustrowanego” (np. R. 1881 nr 296), z kompilacyjnej pracy Władysława Wójcickiego „Zarysy domowe” (Warszawa 1842) oraz paru różnej wartości publikacji etnograficznych. W sumie informacje zawarte w „Mazowszu” O. Kolberga dotyczące tkactwa są niestety prawie żadne.

Brak wiadomości o tej, dominującej w wielu regionach Mazowsza w XIX w. dziedzinie rękodzieła jest przyczyną olbrzymich trudności w odtwarzaniu jej rozwoju i przemian estetycznych. Stosunkowo późne gromadzenie przykładów dawnego tkactwa mazowieckiego (najcenniejszy

zbiór regionalny posiada Muzeum w Łowiczu) nie sprzyja też wyrobieniu sobie prawidłowego obrazu. W tej sytuacji szczególnej wagi nabierają artykuły Zofii i Romana Reinfussów anonujące wyniki badań prowadzonych przez Państwowy Instytut Sztuki w latach 50-tych (materiały z Podlasia Zachodniego — 1952 r., z Mazowsza Płockiego — 1953 r., z badań nad ośrodkami dywanów podwójnych — 1954 r.) oraz recenzje z wystaw sztuki ludowej np. w Węgrowie (1952 r.). Wyniki konkursów i wystaw, w których tkactwo odgrywało główną rolę omawiają również Janina Stankiewiczowa (Pułtusk — 1949 r.), Blanka Kaczorowska (Kołbiel — 1951 r.), Piotr Greniuk (Węgrów — 1950 r.). Krótką charakterystykę (tworzywo i kolorystyka) tkanin i części strojów podaje w katalogach wystaw Halina Nowosad (Garwolin — 1956 r., Płock — 1957 r.).

Pierwszą próbę podsumowania stanu wiedzy o żywych ośrodkach tkactwa w woj. warszawskim podejmuje Kazimierz Pietkiewicz w 1958 r., pisząc obszerny katalog wystawy sztuki ludowej Mazowsza. Dotąd praca ta, mimo swojej lakoniczności, jest najpełniejszą i najbardziej udaną próbą charakterystyki tej dziedziny twórczości wsi mazowieckiej. W 1959 roku Józef Grabowski pisze swoją syntezę polskiego tkactwa ludowego w zbiorowej pracy „Tkanina Polska”. W jej ramach zajmuje się tkactwem mazowieckim. Stan naszej wiedzy jest jeszcze w poł. XX w. niedostateczny do wyciągania zbyt daleko idących wniosków. Autor widzi wprawdzie potrzebę historycznego rozpatrzenia kolorystyki regionalnej, ale szuka „fazy początkowej” poprzez analizę formalną dostępnych mu muzealnych przykładów tkactwa, które niestety nie były wystarczająco liczne dla ustalenia typologii i etapów rozwoju. Stąd też szereg informacji autora jest błędnych (np. że w rejonie gabińsko-sannickim występowała krata podobna do nospy łowickiej), a wnioski nieco pochopne. Niestety J. Grabowski wydając w 1967 r. swoją podstawową książkę „Sztuka ludowa formy i regiony w Polsce”, nie tylko nie prostuje popełnionych błędów ale dodaje nowe w postaci dezinformacji — np. że pracownie dywanów dwuosnowowych w woj. warszawskim występują jedynie w Wyszku i Węgrowie, że tkanina *przetzykana typu nadbałtyckiego* zadomowiła się wyłącznie w pow. węgrowskim itd. W świetle materiałów znajdujących się w muzeach oraz Instytucie Sztuki PAN nie można uznać za udaną charakterystyki tkactwa mazowieckiego zaproponowanej przez tego, zasłużonego skądinąd uczonego.

Publikacje relacjonujące badania nad tkactwem i strojem poszczególnych regionów są nieliczne. Wyróżniają się tu prace Marii Żywirskiej (Puszcza Biała), Władysławy Kolago (Kołbielskie), Anny Damrosz (Puszcza Biała) i Barbary Zagórnej (Puszcza Zielona). Znamienne jest, że niezwykle zasłużony badacz Kurpiów Adam Chętnik w swoich rozlicznych publikacjach tkactwu poświęcił najmniej uwagi. Można mieć również

pretensje do Jacka Olędzkiego, który w swej kapitalnej książce „Kultura artystyczna ludności kurpiowskiej” po macoszemu potraktował tkactwo. Absolutnie nie można się zgodzić z wnioskiem autora o ubóstwie wzorów i kolorystyki zarówno tkanin jak i samodzielnych części strojów kurpiowskich. Nawet pobieżny przegląd dorobku tkaczek z Puszczy Zielonej nie upoważnia do lekceważenia jego wartości artystycznej i skłania raczej do przekonania o dużym bogactwie form i ciekawej inwencji. To co pisze w 1971 r. J. Olędzki stoi w zdecydowanej sprzeczności w stosunku do zachwyty nad tkactwem kurpiowskim wyrażonych przez Wiktora Czajewskiego w 1881 r. w recenzji z wystawy warszawskiej („Tygodnik Illustrowany” 1881 nr 296).

Zamieszczona niżej bibliografia wymienia podstawowe pozycje całkowicie poświęcone tkactwu ludowemu Mazowsza (w granicach woj. warszawskiego) lub zawierające istotne o nim wzmianki. Przyjęto układ alfabetyczny jako najłatwiejszy do korzystania.

B I B L I O G R A F I A

- Aleksander B ł a c h o w s k i, Dominika Bujnowska, tkaczka dywanów podwójnych „Pol. Szt. Lud.” R. 1960 nr 2.
- Aleksander B ł a c h a w s k i, Sztuka ludowa na Podlasiu, „Lit. Lud.” R. 1960 nr 2—3.
- Aleksander B ł a c h o w s k i, Kultura ludowa jako temat pracy SKKT. „Nauuczyciel krajoznawca na Mazowszu” t. III. R. 1961.
- Aleksander B ł a c h o w s k i, Sztuka ludowa Mazowsza, Płock 1971 r.
- Aleksander B ł a c h o w s k i, Strój ludowy Mazowsza Płockiego w świetle źródeł XIX w. „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” R. 1973 z. 3.
- Adam C h ę t n i k, Strój kurpiowski Puszczy Zielonej, Wrocław 1961 r.
- Adam C h ę t n i k, Twórczość ludowa Kurpiów w dziedzinie plastyki. „Pol. Szt. Lud.” R. 1964 nr 3.
- Zofia C i e ś ł a - R e i n f u s s o w a, Materiały do sztuki ludowej Mazowsza Płockiego, „Pol. Szt. Lud.” R. 1953 nr 1.
- Zofia C i e ś ł a - R e i n f u s s o w a, Dywany dwusnowowe braci Składanowskich z Wyszkowa, „Pol. Szt. Lud.” R. 1954 nr 1.
- Izabela C y w i ń s k a, Alicja G e r l a c h, Teresa Rogalanka, Wystawa sztuki ludowej woj. warszawskiego, „Pol. Szt. Lud.” R. 1955 nr 3.
- Anna D a m r o s z, Artystyczne tkactwo ludowe z Porządzia (Puszcza Biała), „Pol. Szt. Lud.” R. 1964 nr 2.
- Anna D a m r o s z, Weaving, implements and techniques from the White Forest area, „Zeszyty Państw. Muzeum Etnogr. w Warszawie” t. VIII—IX, R. 1967—1968, Warszawa 1969 r.
- Józef G r a b o w s k i, Tkanina ludowa, „Tkanina polska”, Warszawa 1959.
- Józef G r a b o w s k i, Sztuka ludowa formy i regiony w Polsce, Warszawa 1967.
- Piotr G r e n i u k, Wystawa sztuki i przemysłu ludowego w Węgrowie „Pol. Szt. Lud.” R. 1950 nr 1—6.
- Blanka K a c z o r o w s k a, Wystawa sztuki ludowej w Kołbieli, „Pol. Szt. Lud.” R. 1951 nr 6.
- Władysława K o l a g o, Strój kołbielski, „Pol. Szt. Lud.” R. 1949 nr 9—10.
- Władysława K o l a g o, Strój kołbielski, Wrocław 1970.

- Oskar K o l b e r g, Mazowsze t. I, Kraków 1885, t. III Kraków 1887, t. IV, Kraków 1888.
- Kornel K o z ł o w s k i, Lud w Czerskim, Warszawa 1867.
- Maciej M a s ł o w s k i, Kurpie. Przemysł i sztuka ludowa jako teren działania spółdzielni, „Wspólnota Pracy” R. 1936 nr 23.
- Olga M u l k i e w i c z, Tkanina ażurowa, „Pol. Szt. Lud.” R. 1960 nr 1.
- Halina M u r a w s k a, Tkaniny ludowe Mazowsza Płockiego, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” R. 1973 z. 3.
- Halina N o w o s a d, Wystawa sztuki ludowej powiatów Garwolin i Ryki, Garwolin 1956.
- Halina N o w o s a d, Wystawa sztuki ludowej Mazowsza Płockiego, Płock 1957.
- Jacek O l ę d z k i, Sztuka Kurpiów, Wrocław — Warszawa — Kraków 1970.
- Jacek O l ę d z k i, Kultura artystyczna ludności kurpiowskiej, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1971 r.
- Kazimierz P i e t k i e w i c z, Sztuka ludowa na Mazowszu, Warszawa 1958
- Roman R e i n f u s s, Sztuka ludowa Podlasia Zachodniego (z badań IV Obozu Naukowego PIS w Bachorzy, pow. Sokółów), „Pol. Szt. Lud.” R. 1952 nr 4—5.
- Roman R e i n f u s s, Z pokonkursowej wystawy przemysłu ludowego w Węgrowie, „Pol. Szt. Lud.” R. 1952 nr 6.
- Janina S t a n k i e w i c z, Pokonkursowa wystawa kurpiowskiej sztuki ludowej w Pułtusk, „Pol. Szt. Lud.” R. 1949 nr 7—8.
- Antoni Ś l e d z i e w s k i, Czy Mazowsze jest piękne, „Ziemia Mazowiecka” R. 1959 nr 1.
- Antoni Ś l e d z i e w s k i, Kilka słów o rzemiośle artystycznym „Ziemia Mazowiecka” R. 1959 nr 2.
- Stefania U l a n o w s k a, Niektóre materiały etnograficzne we wsi Łukówcu (mazowieckim) zebrane. „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, Kraków 1884.
- Barbara Z a g ó r n a, Kurpiowski strój ludowy Puszczy Zielonej, „Etnografia Polska” R. 1959.
- Barbara Z a g ó r n a, Tkactwo ludowe terenów północnej Kurpiowszczyzny, „Kurpie Puszcza Zielona” t. II Wrocław — Warszawa — Kraków 1964 r.
- Maria Ż y w i r s k a, Strój kurpiowski Puszczy Białej, Poznań 1952.
- Maria Ż y w i r s k a, Puszcza Biała jej dzieje i kultura, Warszawa 1973.

S U M M A R Y

THE REGIONAL WEAVING OF THE MAZOVIAN REGION IN THE ETNOGRAPHICAL LITERATURE

The author gives some information about scientific research that have been published in technical books and presents an outline bibliography on the regional weaving of the Mazovian Region.

R E S U M É

DIE VOLKSWEBEKUNST DES MASOWIENS IN DER ETHNOGRAPHISCHEN LITERATUR

Der Verfasser beschreibt den Zustand der wissenschaftlichen Literatur, die dieses Problem behandelt, und nennt die Grundbibliographie der Volkswebekunst in der Warschauer Woiwodschaft.